

Eurovolby odhalily bezradnost Evropy

Viktor Daněk

V živočišné říši existují tři základní obranné reakce na ohrožení – útek, boj a do třetice odpověď na akutní stres možná nejpodivnější: náhlá strnulost. Tak jako oslněný jelen hledí nehnutě vstříc blížícím se reflektorům vozu, který ho co nevidět srazí, se i Evropa najednou nemůže pohnout z místa, zatímco čelí několika souběžným a sílícím hrozbám, které však jasně vnímá.

V minulosti to přitom bývaly právě krizové okamžiky, které obvykle přiměly evropské země a jejich lídry překonat jejich partikulární zájmy a pohnout se kupředu s reformami a prohloubením integrace. Vystihl to už jeden z otců zakladatelů evropské integrace Jean Monnet: „Evropa bude ukovaná krizemi a stane se sumou jejich řešení,“ zní jeho slavný citát.

Tentokrát se stále zřetelněji Evropa pod tíhou vnějších krizí i vnitřních problémů namísto toho obrací sama do sebe. „Krise se prokazatelně staly nezbytnou hnací silou pro vývoj integrace, ne vždy však vedly k posílení Unie,“ varoval v červnu Stefan Lehne z výzkumného think-tanku Carnegie Europe, podle něhož se ukazuje, že krize mohou mít i destruktivní efekt. Uplynulý supervolební rok se možná do dějin Evropy zapíše jako rok bezradné strnulosti, ačkoli se od něj čekaly zásadní změny.

Přichází era permanentní krize?

Ohrožení, kterými se evropské země musejí zabývat, přitom nejsou zanedbatelná. Vyčerpávající válka na Ukrajině v únoru vstoupí do čtvrtého roku, aniž by bylo v dohledu řešení, které by přineslo mír a přimělo Rusko k návratu k dodržování základních principů mezinárodního pořádku. Namísto toho se množí doklady rozšiřování vlivu Kremli a jeho agresivity: v Moldavsku, Rumunsku, v Gruzii nebo nejnověji v Baltském moři.

Rozpínavost Pekingu a zvyšování napětí v Jihočínském moři by se Evropě mohly zdát vzdálené, stále intenzivněji však sílí čínskou asertivitu cítí také, nejen zprostředkovaně formou čínské podpory Rusku, ale také v podobě stále bolestivějšího tlaku čínské nadprodukce na domácí výrobce nebo v krajních případech i prostřednictvím otevřeně vyděračských praktik. V roce 2021 je například okusila Litva při faktické obchodní válce vyhlášené Pekingem kvůli sporům o Tchaj-wan.

Klid není ani na Blízkém východě, kde přeskupování sil zvyšuje nejistotu kolem dalšího vývoje v těsném evropském sousedství. A další mohutný porýv do rozhoupáných vln geopolitizujících se mezinárodních vztahů přinese už tento měsíc návrat Donalda Trumpa do nejvyšší světové politiky. Evropské země si už za jeho prvního prezidentství na vlastní kůži ověřily, že Trump Evropu nechápe jako spojence. Ve svých nedávno vydaných pamětech to vystihla bývalá německá kancléřka Angela Merkelová: „Všechny státy považuje za rivaly. Úspěch jednoho z jeho chápání znamená selhání jiného. Společným úsilím podle něj prosperity nelze dosáhnout.“ Pomoc od Trumpovy Ameriky nečekáme.

A aby toho nebylo málo, Evropa se propadá do stále komplikovanější ekonomické situace, již jsou současné potřeby v automobilovém průmyslu jen dílčí součástí. „Vstupujeme do éry permanentní polykrize,“ varuje ekonom Alexandr Hobza,

Nová Evropská komise Ursuly von der Leyenové je odsouzena hledat složité kompromisy jako dosud.

Foto Reuters – Johanna Geron

jeden ze spoluautorů Draghiho zprávy o budoucnosti evropské konkurenceschopnosti, která na datech podrobně dokládá, že v důsledku demografických změn a inovačního zaostávání Evropu čeká agonie postupného ekonomického úpadku, nedojde-li k radikálnímu obratu.

Společný evropský projekt to podle někdejšího prezidenta Evropské centrální banky a italského expremiéra Maria Draghiho ohrožuje přímo existenčně: „Mezi základní evropské hodnoty patří prosperita, rovnost, svoboda, mír a demokracie v udržitelném prostředí. Evropská unie existuje, aby tyto hodnoty zajistila. Pokud toho nebude schopná, nebo bude muset upřednostnit jen některé za cenu jiných, ztratí svůj důvod existence,“ píše Draghi ve své zprávě.

Z uvedeného je zřejmé, že přinejmenším od konce studené války evropské státy nečelily intenzivnější potřebě se semknout a chopit se iniciativy. Nejsou toho však, zdá se, schopny. Brání jim v tom vnitřní politická paralýza, jak upozorňuje například ředitel prestižního berlínského think-tanku Evropské rady pro vnější vztahy Mark Leonard: „Vzhledem ke stavu světového pořádku je těžké si představit horší čas, v němž by se měla Evropa ocitnout bez kormidla,“ napsal.

Volby, které nic nerozhodly

Jasně to ukázaly výsledky červnových voleb do Evropského parlamentu. Nenastal očekávaný výrazný obrát směr doprava, který by rozložil dekády trvající pakt mezi lidovci a socialisty, pouze se přeskupily poměry sil mezi frakcemi. O jediném pozdvižení se postaral vznik protiujiňj skupiny

Patrioti pro Evropu, kterou spoluzaložily hnutí ANO Andreje Babiše a maďarský Fidesz, ale která do sebe jinak převážně jen vtáhla někdejší krajně-pravicové uskupení Identita a demokracie.

Babiš kvůli svému postupu musel v Česku odrážet vlnu kritiky, zejména kvůli spojení s ruskými Svobodnými, kteří patří mezi vůbec nejostřejší kritiky Česka v souvislosti s budováním jaderných bloků, nebo kvůli převaze členských stran, které mají doložitelné vazby na Kreml nebo prosazovaly vstřícné kroky vůči Moskvě.

Vzhledem ke stavu světového pořádku je těžké si představit horší čas, v němž by se měla Evropa ocitnout bez kormidla

„Že jsme prorušit? Sprostá lež, nic takového není. My jsme hlavně pro naši zemi, za to jsem vždycky bojoval. Nevěřte jim, jenom nás nálepkují,“ ohradil se Babiš ve svém srpnovém videoblogu na sociálních sítích.

Právě proruské postoje a vazby u většiny členů frakce, nikoli hnutí ANO samotného, přispěly k tomu, že se Patrioti rázem ocitli za takzvaným sanitárním kordonem. Hlasovací většina s nimi jinými slovy odmítla jakkoli přímo spolupracovat. Co do počtu tak sice jde o třetí největší europoslaneckou skupinu, do složení a priorit nové Evropské komise Patrioti prakticky neměli šanci jakkoli promluvit a nadále zůstávají na okraji vlivu.

Ambici stát se „státotvornou“ frakcí naproti tomu měli především čtvrtí na pásce Konzervativci a reformisté, jejichž členem je vedle Bratrů Itálie premiérky Meloniové také ODS. Voliči

ovšem rozdali karty tak, že v novém složení europarlamentu matematicky nevyhází většina, již by tato „eurorealistická“ skupina mohla být součástí. Výsledky voleb tak pro konzervativce znamenaly zklamání. „Když se ignorují aspirace spoluobčanů a změna nepřichází, vzniká tím bohužel prostor pro extremisty,“ varovala viceprezidentka frakce, belgická politička Assita Kanková.

Staronová šéfká unijní exekutivy Ursula von der Leyenová se přitom ve své vlastní kampani snažila konzervativní pravici neúspěšně otevřít náruč, i když za to čelila kritice zleva. Po volbách si tak podměnky nadiktovala staronová koalice lidovců, socialistů a oslabených liberálů s překvapivou podporou Zelených. Tím také skončily naděje mnohých, zejména v Česku, na radikální obrát v dosavadní unijní politice. Nová Komise je odsouzena hledat složité kompromisy napříč podobně rozděleným názorovým spektrem jako dosud.

Ted' chvíli bez nás

Iniciativu nelze čekat ani ze strany členských států, přinejmenším ne těch, které se jí dosud vždy držely. Rok 2024 uvrhl do kómatu již notnou dobu škytající francouzsko-německý motor evropské integrace. Prezident Emmanuel Macron se v reakci na svůj debakl v eurovolbách rozhodl vypsat předčasné parlamentní volby. Vabank s cílem se z porážky rychle oklepat mu však nevyšel. Francie v uplynulém roce zažila čtyři premiéry, aniž by byla stabilní vláda v dohledu.

A hlouběji do vnitřních problémů se v roce 2024 ponořilo i Německo. Kancléři Olafu Scholzovi se nikdy nepodařilo chopit se role politika celoevropského formátu, pokudset se

o to už zjevně ani nehodlá. Po sérii neúspěchů vládních stran v zemských volbách fakticky hodil ručnick do ringu a po vnitřní koalici rozkolu míří země k předčasným volbám.

Zisky naopak sčítají nacionalisté a populisté, nikoli jen ve Francii a Německu, ale napříč Evropou. Jejich obnovení nástup předznamenalo zkraje roku vítězství Geerta Wilderse v Nizozemsku, potvrzený podzimním vítězstvím Svobodných v Rakousku. Tradičním a středovým stranám se vítěze voleb zatím daří obházet nebo jejich vliv eliminovat na koaličním půdorysu. Důsledkem jsou však křehké vlády s omezenými ambicemi. Barnierova vláda se například do dějin francouzské páté republiky zapsala jako ta vůbec nejkratší. Po nizozemských volbách se kabinet s důvěrou rodil dlouhých osm měsíců, než vznikl nepřítel soudrů slepenec liberálně-konzervativních stran s Wildersovými nacionalisty spojený nestranickým premiérem Dickem Schoofem. V Rakousku se zase k vyřechování Svobodných do opozice ukázala jako nezbytná široká koalice lidovců, sociálních demokratů a liberálů, vyjednávání přesto stále nejsou u konce.

Politického vakua na kolbišti členských států tak využívají jiní – polský premiér Donald Tusk a především Giorgia Meloniová, kterou právem vlivný týdeník Politico označil jako nejvlivnější ženu Evropy. „V okamžiku slabosti konvenčních unijních lídrů efektivně obsadila pozici mostu mezi krajní pravíci, jejíž význam v Evropě sílí, a liberálně demokratickými lídry, pro něž se stala přijatelnou,“ zdůvodnilo Politico své rozhodnutí. Akcie Meloniové stouply i kvůli Trumpově znovuzvolení a jejímu nadstan-

dardnímu vztahu s ním. Tusk i Meloniová jsou však pragmatičtí, nikoli vizionáři.

Bude trend postupného oslabování a drobení proevropských stran a jejich opevnování kvůli nárůstu podpory nacionalistických, populistických a jiných protiujiňj hnutí pokračovat? Jeden z nejvlivnějších intelektuálů současné Evropy Ivan Krastev je přesvědčen, že ano. „Politika postavená na stabilním středu po dekádách fungovala. Změna nastala nejprve na levici následkem globální finanční krize a následně na pravici kvůli migrační krizi. Strany z kraje politického spektra definovaly střed jako status quo. Volit umírněné středolevé i středopravé strany znamená hlasovat pro zachování světa, jaký je. Lidé jsou ale se současným světem zmítanými krizemi nespokojeni,“ vysvětluje Krastev ve svém podcastu Democracy in Question. Evropu tak nejspíš čeká další množení nových protestních stran, které je těžké ideově identifikovat a které vznikají jako důsledek nedůvěry v instituce a politický systém.

EU: řešení problémů, nebo jejich zdroj?

A co víc, na datech – například agentury STEM – vidíme, že veřejnost stále silněji ztotožňuje nejvážnější současné problémy, jako jsou důsledky klimatické změny nebo války na Ukrajině, s Evropskou unií jako takovou. Spolupráce na unijním půdorysu se tak místo možnosti řešení části veřejnosti jeví stále zřetelněji jako zdroj potíží. Z představy EU jako postradatelného byrokratického molochu, který se příliš zabývá banalitami jako velikost splachovacích nádrží, jsme se za posledních patnáct let ve vnímání posunuli do bodu, kdy mytický Brusel v předstávách nemalé části veřejnosti najednou „rozhoduje“ o všem: o tom, čím a zda vůbec budeme cestovat nebo kde, jak a s kým budeme žít.

Nové protestní strany nabízejí srozumitelný recept povědomý z živočišné říše – útek. Jako by se nás bez EU netýkala klimatická změna, válka na Ukrajině a její důsledky, možná Trumpova obchodní válka proti světu nebo globální transformace dodavatelsko-odběratelských řetězců s rostoucí dominancí Číny, která může v krajním případě vést až k postupné deindustrializaci Evropy, a tedy i Česka.

Nechce-li proto Evropa v ústupu pokračovat a nechat se bezradně zmítat ve vlnách multipolárního světa, v němž se vyplácí síla, nezbyvá jí, než se za sebe a za mezinárodní pořádek založený na pravidlech postavit. Přesně takové je také poselství Draghiho zprávy. „Jediný způsob, jak se s výzvami vyrovnat, je růst a stát se více produktivní. A jediný způsob, jak toho docílit, je radikální změna,“ píše Draghi v úvodu svého reportu.

Vzhledem k logice fungování EU je zřejmé, že toho členské státy nebudou schopné bez společného postupu, a tedy bez překonání krize drolící se unijní jednoty a rostoucí nedůvěry významné části veřejnosti. Rok 2024 k tomu příliš nadějně vyhlídky nedal. Snad ale stále platí Monnetovo proctví, že krize v Evropě nakonec potřebnou reakci vždy vzednou. Alternativou jinak zůstává patrně jen ono vytřeštěné zírání do oslnujícího světla permanentně přicházejících potíží.

(Autor je zástupce ředitele Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM)